

**Valts Ernštreits „Liivi kirjakeel”,
Tartu Ülikooli Kirjastus, 2013, 231 lk.**

Liivi keel on viimastel aastatel pälvinud rõõmustavalt palju tähelepanu. Oma osa selles on mitme liiviteemalise raamatu ilmumisel. Kompaktne ülevaade väikse läänemeresoome keele kirjakeele ajaloo kohta on sellisel kujul seni puudunud.

Liivi keele uurija ning liivi kultuuri edendaja Valts Ernštreitsi raamatu alguslugu ulatub tegelikult juba 1990. aastatesse, mil autor hakkas liivi kirjakeele vastu tõsisemat huvi tundma. See oli tingitud nii siirast uudishimust liivi kirjakeele kujunemise loo vastu kui ka igapäevaste keelekorralduslike küsimuste lahendamise vajadusest. Aastatepikkusest liivi kirjakeele alasest uurimistööst valmisid 2010. aastal kaitstud doktoriväitekiri „Liivi kirjakeele kujunemine” ja 2011. aastal ilmunud lätikeelne monograafia „Lībiešu rakstu valoda” (tõlkes „Liivi kirjakeel”). Viimane pälvis 2012. aastal hõimurahvaste programmi rahvusteaduste auhinna uurali rahvaste rahvusteaduste alase teadustöö eest. Kõnealune eestikeelne „Liivi kirjakeel” on kahe eelnenud uurimistöö täiendatud jätk.

Raamat on kahtlemata kõige põhjalikum ja kokkuvõtlikum liivi kirjakeele kujunemislugu käsitlev uurimus. Siia on koondatud kõik seni teadaolevad liivi kirjakeele allikad alates esimestest 19. sajandil valminud raamatutest kuni tänapäevani välja. Raamatus tutvustatakse iga teksti valmimise tausta ja esitatakse põhjalik keeleliste üksikasjade analüüs. Autor nendib, et kõikide liivi kirjakeele allikate, nii vaimulike tekstide, luuleraamatute, juriidiliste tekstide, ajakirjade, aabitsate kui ka koolilugemike tekkimine on olnud tihedalt seotud liivi kultuuriloos toimunud sündmustega. Ilmumiskohtadeks on olnud nii London, Peterburi, Tallinn, Tartu, Helsingi kui ka Riia. Üsna kirju on ka liivi kirjakeele autorkond, kelle seas on olnud koolmeistrid, akadeemikud, professorid, teoloogid jt.

Raamatu autor eristab kaht liiki liivi kirjakeele allikaid. Esimese rühma moodustavad käsikirjad või väljaanded, mille on ette valmistanud

emakeelsed liivlased või mis on valminud nende osalusel ning kus sihtmärgiks on eeskätt emakeelsed liivlased. Teise rühma kuuluvad väljaanded või käsikirjad, mis on valminud 1980. aastate lõpust kuni tänapäevani ja on mõeldud eeskätt neile, kes omandavad või on omandanud liivi keelt. Olgu siinkohal esitatud põgus ülevaade liivi kirjakeele kujunemisloost.

Kujunemislooo jälgimist alustatakse 19. sajandi keskpaigast, mil sündisid esimesed liivi keele uurimused ja esimesed keelenäidete väljaanded. Siin mängis olulist rolli Karl Ernst von Baer, kelle ettepanekul saadeti liivlaste juurde uurimisreisile akadeemik Andreas Johan Sjögren. Pärast Sjögreni surma jätkas tööd Ferdinand Johann Wiedemann. Kahe akadeemiku kogutud materjali põhjal ilmusid 1861. aastal trükkis saksa-liivi ja liivi-saksa sõnaraamat ning esimene liivi keele grammatika.

Esimesteks liivikeelseteks raamatuteks tuleb pidada aga vaimulikke tekste („Matteuse evangeelium liivi keele läänemurdes” ja „Matteuse evangeelium liivi keele idamurdes”, mõlemad ilmusid 1863). Evangeeliumide liivi keelde tõlkijateks olid Sjögreni ning Wiedemanni peamised liivi keelejuhid Nikā Polman ja Jāņ Prints oma poegadega. Aastal 1880 ilmus nende kahe väljaande põhjal koostatud „Püha Matteuse evangeelium liivi keeles”. Seejärel saabus liivikeelsete tekstide väljaandmise pikem paus, mis kestis kuni 1920. aastateni, mil alustasid liivlaste juurde ekspeditsioone Tartu ülikooli uurijad Lauri Kettunen ja Oskar Loorits. Sel ajal valmisid esimesed ilmalikud liivikeelsed väljaanded. Kuni teise maailmasõjani ilmus liivi keeles perioodikat, ilmaliku kirjanduse kogusid, lugemikke ja vaimuliku kirjanduse tõlkeid. Pärast sõda liivikeelsete käsikirjade koostamine jätkus. Olulisem funktsioonimuutus liivi keele ortograafias toimus 1970. aastate alguses, mil liivi keele oskajate arv hakkas suure kiirusega vähenema. 1980. aastate lõpu ärkamisaeg ja Läti iseseisvuse taastamine puudutas ka liivlaste järeltulijaid ning algas aktiivne liivi keele õpetamine ja liivikeelsete allikate väljaandmine.

Valts Ernštreits märgib, et ehkki raamatus käsitletud allikad on oma funktsiooni, ilmumiskoha ja koostajate poolest küllaltki erinevad, on nad keeleliselt siiski omavahel tihedalt seotud, võimaldades käsitleda liivi kirjakeelt ja selle arenemist ühtse tervikuna.

Valt Ernštreitsi uurimus pakub huvi mitte ainult konkreetsete liivi kirjakeele allikate kirjeldamise tõttu. Autor on loonud taustaks liivi keelt, kultuuri ja ajalugu hõlmava kirjelduse, mis koondab uurimuse äärmiselt

kõitvaks tervikuks. Märkimist väärib asjaolu, et raamatus on esitatud illustreeriva materjalina liivi kirjakeele allikate pildid. Samuti on lisaks tutvustatud liivi kirjakeele uurijaid läbi aegade. Uurija on saanud eestikeelset monograafiat täiendada päris mitme uue allikaga, mis doktoriväitekirja ja lätikeelse monograafia ilmumise ajal veel trükivalgust polnud näinud.

Ehkki liivi kirjakeele allikate hulk on eesti ja läti kirjakeelega võrreldes oluliselt väiksem, on see siiski kompaktne ja kergesti hõlmatav. Iga tekst on eriline ja kordumatu. Ühe väikese rahvakillu jaoks pole seda sugugi nii vähe.

Tuuli Tuisk

OK